

KARA MAHMUD PASHË BUSHATI

BUALLI I SHKODRËS

(1776 – 1796 ER / 1190 – 1211 AH)

Olsi Jazexhi

1.1 KONTEKSTI HISTORIK

Fundi i shekullit të 18te përkoi me ndryshime të rëndësishme në fuqinë dhe aparatit ushtarak të shtetit Osman në bote. *Aufklärung*^{1[3]} dhe rrevolucioni industrial që u shfaq në Evropën e shekullit të 18 dhe 19te, i sollën ndryshime drastike kontinentit plak evropjan në *status quone* e tij në bote. Merkantalizmi dhe pushtimet koloniale evropjane nëpër Azi, Afrikë dhe Amerikë, i sollën kontinentit plak të ardhura të pafund. Si rrjedhojë komonwealthi kundërshtar osmanli që gjëndeje në opozitë ndaj Evropës, në këto periudhe u zhyt në kriza dhe inflacione të një pas njëshme, pasiqe ari dhe argjendi tejte i lire kolonial evropjan sabotoi *akçen* e argjendit osmane. Dobësimi ekonomik i shtetit Osman nga konkurrenca perëndimore u pasua me kriza politike, sociale dhe ushtarake. Si rrjedhojë, fundi i shekullit të 18-te i lejoi Evropës turkofobike që të sulmojë brigjet osmane në Evropë dhe Afrikë, me shpresa kryqëzatore në mëndje. Në këtë valë dobësimesh të rregjimit të Stambollit, Rusia dhe Austria ishin dy shtetet kryesore evropjane që ndërmorrën iniciativën të sulmojnë dhe shtynjë kufijtë osmanli, nën pretekstin e “mbrojtjes së të drejtave të kristjanëve”.^{2[4]}

Koha e këtyre kryqëzatash kundër *Dar al-Islamit* osman, filloi në ditët e sulltan Mustafes III që sundoi në vitin 1757 ER / 1171 AH. Edhe pse vitet e para të sundimit të tij ishin të paqme, si rrjedhojë e luftërave civile që Kristendomi kaloi gjatë Luftës Civile Austriake (1740 – 1748) dhe Shtatë Viteve Luftë (1756 – 1763),^{3[5]} viti 1768 shënoi ndryshimin final të kesaj periudhe paqeje.

Si rrjedhojë e dobësimit të shtetit osman, dhe mosmundësisë së sulltaneve të tij për të arrestuar rënien e përgjithshme dhe policuar komonwealthin e *Dar al – Islamit*, një klasë e re aristokratike, e njohur si *ajanë* u shfaq në shtetin Osman. Termi *ajan* që në fillim nënkuptonte vetëm aristokracinë e shtetit osman, më vonë parapajta ata njerëz që nëpërmjet influencës së tyre politike kishin arritur të zinin poste zyrtare në shtet. Një faktor me rëndësi që çoi në fuqizimin e *ajanëve* osman, ishte instituuimi gjatë shekullit të 17te të *malikaneve* – apo - fermave masive që iu lëshuan atyre nga Porta e Larte, si prona të përjetëshme. Pasuria e gjeneruar nga këto *malikane* i çoi *ajanët* të begatohen nga ana ekonomike dhe si rrjedhojë të kontrollojnë zonat ku ata jetonin.^{4[6]} Një nga pozicionet më të rëndësishme që *ajanet* fituan në shtetin Osman, ishte posti i *mutesellimit* të *sanxhaqeve*. *Ajanët* caktoheshin në këtë post nëpërmjet *fermanesh* të lëshuar nga sulltani. Gjatë shekullit të 18te shumë *ajanë* që zunë këto poste filluan që të marrin bashkë me to edhe tituj si *Pasha* apo *Vezir*.^{5[7]}

Sulmet antiosmane të shekullit të 18te krijuan një shqetësim të madh edhe për shtresën sunduese muslimane shqiptare, e cila që në ditët e para të shekullit të 15 (në kohë të Jakub Shpatës), ishte bërë aleatja më e vendosur e këtij rregjimi. Duke qënë ushtarë të zotë, shqiptarët kishin ditur sesi të integroheshin në *Devletin* osman, dhe në fakt ishin kthyer në shtyllën kryesore të këtij civilizimi në Ballkan.^{6[8]} Sëbashku me grekët ata

përbënin kokat e makinës ushtarake dhe marinës tregtare osmane.^{7[9]} Nën slloganin “ku është kordha është besa”, shqiptarët ishin integruar në sistemin osman me të gjithë forcat e tyre, duke adoptuar masivisht edhe fëne e miqve të tyre oriental. Në ata shteti osman kishte gjetur një mik te vërtetë, të fortë, të besës dhe trim. Shqipëria nën osmanët u bë më e begate se kurrë. Per këtë Sami Frasheri i madh ka shkruar: *Shqipëtarëtë sulëshinë bashkë me tyrgitë nëpër gith'anët të botës edhe këthehëshinë ngarkuarë me ar e me ergjënt, me armë të vjejtura e me kuaj të bukurë t'Arabisë, t'Egjiptësë, të Qyrdistanit, t'Ungrisë etj. Me të qënë më trima e më të zotte se tyrgitë, shkoninë edhe nëpër më të mëdhenjt e me te nderçmit vënde e kishinë më teprë nder se ata vetë tyrgitë.*^{8[10]}

Megjithatë, shthurja e sistemit osmanli gjatë shekullit të 18 dhe 19^{të}, dhe nevoja e përballimit të shqiptarëve vetë, me furtunat e kryqezatave evropjane, çoi klasen sunduese muslimane shqiptare, që të kërkonte gjithnjë e më tepër pamvarësi nga Stambolli në administrimin e vendit.

Shqipëria e shekullit të 18^{të} ndahej në 2 grupe dialektike. Në *gegët*, që rronin në veri te Shqipërisë dhe në *toskët* e Jugut. Ndarja e shqiptarëve në *gegë* dhe *toskë* është vazhdim i ndarjes historike të ilirëve me epiriotët.^{9[11]} Vija ndarese mes këtyre dy grupeve linguistike është lumi Shkumbin. Kryeqyteti i *Gegërisë* së Shqipërisë osmane, ashtu si edhe për ilirët e lashtë ishte qyteti i Shkodrës, i cili njihej si *Scutari* nga romakët dhe si *Uskudar* apo *Iskanderije* nga osmanët. Shkodra është qyteti ku ilirët e lashtë i rrezistuan kolonializmit romak nën udhëheqjen e mbret Gentit më 168 P.E.S.^{10[12]} Në erën e *Pax Osmanikes* Shkodra ishte një nga *sanxhaqet* më të mëdha osmane në Ballkan. Ky qytet u bë pjesë e shtetit Osman në vitin 883 AH / 1478 E.R., kur sulltan Mehmet Al-Fâtihu dëboi nga qyteti sunduesin e tij venedikas dhe ia la komandën e qytetit një shqiptari qs quhej Koxha Jusuf Beu,^{11[13]} nga i cili rrodhi edhe familja e Bushatllive që udhëhoqi këtë *sanxhak* gjatë shekullit të 18 dhe 19^{të}.

Sanxhaku i Shkodrës ndahej në 6 *kaza*, nga të cilat 5 ishin shqiptare dhe e gjashta malazeze.^{12[14]} Mali i Zi, apo sic ai njihej në turqisht, *Karadagu* ishte bashkuar me *sanxhakun* e Shkodrës në mes të shekullit të 16^{të} kur sunduesi i tij Skënder Beu, pasardhës i familjes së Cërnojeviçëve, vdiq. Mali i Zi, qëndroi nën juridiksionin e Shkodrës deri në fund të shekullit të 18^{të} kur rrebelët malazezë vranë Pashën e 3^{të} të dinastisë së Bushatllive, Kara Mahmud Bushatin. Pas vdekjes së Kara Mahmudit, Mali i Zi u rrebelua dhe u nda përgjithnjë nga juridiksioni i Shkodrës.^{13[15]}

Nga viti 1757 deri më 1831, *sanxhaku* i Shkodrës në Shqipërinë *gege* u sundua nga një familje e fuqishme shqiptare. Kjo familje, meqë rridhte nga *nahija* (fshati) Bushat në dalje të Shkodrës, u njoh si familja e Bushatllive. Në kohë të Evlija Çelebiut ajo ishte njohur si familja e *Beg-oglluve* (Begolli), apo e bijve të Jusuf Beut.^{14[16]} Kjo familje nxorri 5 pashallarë gjatë sundimit të saj 73 vjecar mbi Shkodrën: Mehmet Plakun, Mustafën (Qorin), Kara Mahmudin, Ibrahimin dhe Mustafën II, të cilët e

shtrinë pushtetin Bushatlli në Shqipërinë e Veriut dhe të Mesme, Kosovë, Maqedoni, Mal të Zi dhe pjesë të Venecies dalmate. Secili nga pashallarët Bushatllij të lartëpërmendur përvec Mustafes I, u shquan për trimëri dhe aftësi të larta në administrimin e *sanxhakut gegë*. Ndër ta, Mehmet Bushati dhe i biri i tij Ibrahim Bushati, arritën të zënë poste shumë të larta në sistemin osman. Mehmet Bushati që është edhe themelues i pashallëkut, arriti të bëhet *Kapudan-i-derja* i flotes perëndimore osmane^{15[17]} gjatë luftës ruso – turke të 1768 – 1774, ndërsa Ibrahim Bushati arriti që të bëhet *Bejlerbej* dhe *Vali* i Rumelisë nga viti 1804^{16[18]} deri në 1806. Ai dha një kontribut të veçantë në shtypjen e terrorizmit sërbi të Gjergj Petroviçit (të njohur si Karagjergj) në Serbi dhe Ballkan.

1.2 PASHALLËKU I SHKODRËS NËN KARA MAHMUD PASHË BUSHATIN

Një nga pashallarët më me famë të pashallëkut të Shkodrës nën Bushatllitë, ngelet padyshim i famshmi Kara Mahmud Bushati, i biri i Mehmet Bushatit (Plakut), themeluesit të dinastisë së Bushatllive. Siç thotë edhe historiani i shquar britanik, Noel Malkolm në librin e tij “Kosovo a short history”, Kara Mahmud Bushati është një nga figurat më interesante të historisë së Shqipërisë osmane. Ai e thërret atë një ‘njeri të jashtëzakonshëm’ që fatkeqësisht ka gëzuar shumë pak vëmendje në Perëndim, në krahasim me bashkëkohësin e tij *toskë* nga Janina, Ali Pashë Tepedelenin (Tepelenën), ‘Luanin e Janinës’.^{17[19]} Arsyet për injorimin e figurës së tij janë të ndryshme. Një nga më të rëndësishmet në kontekstin e injorimit të tij është arsyeja pse ai ishte një nga të paktët shqiptarë në histori që ka nënshtruar në mënyrë efikase terrorizmin malazezo – ortodoks në Ballkan, dhe për më tepër ka vendosur nën *haraç* kolonitë dalmate të Republikës së Venedikut. Ndoshta për keto arsye, historiografia komuniste shqiptare, e ka prekur percipitazi heroin e Shqipërisë osmane, Kara Mahmud Bushatin kur në të kundert ka himnizuar tejskajshëm një figure gjenetike kontradiktore si Skënder Beun, duke e kthyer atë edhe mitin nr. 1 të historisë së kombit shqiptar.

Kara Mahmud Bushati erdhi në pushtet në pashallëkun e Shkodrës në vitin 1776, një vit pas vdekjes së babait të tij Mehmet Pashë Plakut. Përpara tij, Shkodra ishte qeverisur nga i vëllai i tij Mustafa Bushati, sundimi i të cilit provoi i pasuksesshëm. Kara Mahmud Bushati, ishte një djalë me temperament të egër dhe rebel. Ai mendohet të ketë lindur në vitin 1155 sipas hixhretit, apo 1742 të erës romane.^{18[20]} Duke qënë luftëtar i zoti, ai u shpërblje me titullin *Pasha* nga sulltan Mustafa III kur ishte vetëm 18 vjeç. Këtë shpërblim, sulltani ia dha Kara Mahmudit si shpërblim të trimërisë që ai tregoi në Greqi sëbashku me vëllezërit dhe të atin, duke shtypur rebelimin grek të luftës ruso – turke të 1768 – 1774.^{19[21]} Kur u bë sundues i Shkodrës ai ishte vetëm 20 vjeç. Ai besohet të jetë martuar 5 herë, por pa mundur të lëj trashëgimtar.^{20[22]}

Emri i vërtet i Kara Mahmudit ishte Mahmud Bushati. Por në jetën e tij ai u njoh si Kara Mahmud. Duke mos i qëndruar disa përkthimeve të gabuara që disa historianë shqiptarë i kanë bërë termit “Kara” që Mahmud Bushati kishte, që japin aludime për kuptim si “trim”, “kurajoz” etj, kuptimi i vertet i kesaj fjale ka qënë “i zi”. Arsyeja për këtë nofkë që i është dhënë Mahmud Bushatit, do të ketë qënë pamja e tij fizike. Ai duhet të ketë qënë një djal zeshkan me flokë të errëta. Nofka “Kara” në arealin osman të shekujve që ne trajtojmë ka qënë nje term mode, që e kanë mbajtur shumë figura historike osmane. Në kontekstin Ballkanik, ne mund të kujtojmë për shembull rastin e terroristit serb, Gjergj Petroviç, i cili njihej si Kara Gjorgje.

Gjatë sundimit si Pasha i Shkodrës, Kara Mahmudi pati periudha të gjata luftërash me armiqtë e tij shqiptar dhe të huaj. Nga konfliktet e para që ai pati menjëherë pas marrjes së sundimit të tij në Shkodër, ishte ai me Ahmet Kurt Pashën e Beratit ne vitin 1778. Ky konflikt me pashën beratas, ishte rrjedhim i armiqësisë që Pasha shkodran trashëgoi nga i ati, Mehmet Bushati, në lidhje me konfiskimin e mallrave që i fundit i pati bëri pasurisë së një tregtari beratas me emër Dhimitër Berati. Por ky konflikt pati përfundime të mira për Kara Mahmudin, pasi që Porta e Lartë morri anën e tij në këtë mosmarrëveshje, dhe shkarkoi Ahmet Kurt Pashën nga posti i tij në Berat.^{21[23]} Nga ky shkarkim Kara Mahmudi arriti të instalojë vjehrrin të debuar me pare nga Tirana – si Be te Tiranës. Megjithatë sukseset e Kara Mahmudit kundër Ahmet Kurt Pashës nuk zgjatën për shumë. 2 vjet më vonë Porta e Lartë morri anen e pashës beratas në konflikt, e për të ndryshuar sërisht anën më pas, gjatë luftrave civile që të dy pashallarët ne fjalë kryen kundër njëri – tjetrit në vitet që rrodhën.

1.3 VËNIA NËN *HARAÇ* E *RAJAVE* MALAZEZ

Megjithë konfliktet e brendshme në Shqipëri, kundër Ahmet Kurt Pashës dhe pashallarëve te tjerë, shqetësimi kryesor për Kara Mahmudin ishin malazezët. Ata kishin marrë një prift të ri per *vladika* (peshkop) te tyre që nga viti 1782. Famëkëqin Petër Petroviç Njegoshin.^{22[24]} Për më tepër që nga viti 1780, kur *vladika* Sava ishte peshkop i Malit të Zi, në mes të Rusisë dhe Austrisë, një skemë e urryer anti-muslimane ishte projektuar. Kjo skemë që pati si iniciatore Katerinën II të Rusisë dhe Jozefin II të Austrisë, u njoh me emrin “Skema Greke”. Sipas këtij projekti, Austriakët kishin planifikuar që t’iu pushtonin osmaneve Vllahinë, Sërbinë, Bosnjën dhe Herzegovinën, Istriën dhe Venecien Dalmatike, ndërsa rusët do të pushtonin Morenë, Kretën dhe Qipron. Tokat e tjera të mbetura nga shteti Osman në Evropë, dmth Shqipëria (Epiri apo Toskëria), Bullgaria, Rumelia dhe Maqedonia do të bëheshin pjesë e një perandorie greke, që do të kishte Stambollin si kryeqytet. Nipi i Katerinës II, Konstandin Pavloviçi do të vihej despot i saj.^{23[25]}

Por Kara Mahmudi, ashtu si edhe zyrtarë të tjerë osmanllit arritën që ti diktojnë planet ogurzeza austro – ruse kundër Shqipërisë dhe planet e cytjet që ata i bënë malazezëve kundër sunduesve të tyre shqiptarë. Në Janar të vitit 1784, në pashallëkun e Kara Mahmudit një kolonel austriak që dezertoi Jozefin II, kërkoi strehim politik. Pasi që

Pasha e pranoi kolonelin në sarajet e tija, i fundit e informoi atë dhe sovranin e tij në Stamboll mbi planet ogurzeza që Vjena po thurte kundër *Devletit*.^{24[26]} Koloneli austriak e paralajmëroi në veçanti Pashën shkodran mbi tradhëtitë që *vladika* i Malit te Zi kishte thurrur kundër shkodraneve në Vjene me Jozefin II.^{25[27]} Ky fakt mjaftoi për ta antagonizuar Pashën Bushatlli kundra *rajave* të pabesa malazeze dhe të gjeneroj një valë *xihadesh* të shumta nga shqiptarët kundër tyre. Pasha shkodran dërgoi ekspeditat e para kundër bazave terroriste malazeze një muaj pas ardhjes së kolonelit austriak. Njerëzit e tij vranë mjaft ekstremistë malazez dhe kokat e tyre i varën në kalanë e Shkodrës.^{26[28]} *Bāb-i Āli* (Porta e Larte) që u kënaq me sjelljen patriotike të Kara Mahmudit, e shpërbleu vëllain e të fundit me postin e *mutesarrit* të Ohrit.

Megjithë ndërshkimet që Pasha shkodran iu bëri rrebelëve malazezë, ai nuk mundi të rrinte i qetë perballë agresioneve konstante që ata kryenin kundër popullsisë shqiptare pranë Malit të Zi. Për këtë ai u detyrua të përgatisë ushtrinë e tij kundër Shpuzës që ndodhej në kufij me Malin e Zi, në Nentor të 1784.^{27[29]} Ushtria Bushatase marshoi kundër Shpuzës në Shkurt të 1785. Pashai boshniak që zotëronte Shpuzën, i frikësuar nga ushtria shqiptare, dezertoi kalanë e saj përpara ardhjes së Bushatasve. Ky akt i lejoi Pashës që të hyje në Shpuzë në paqe dhe më pas të ndërshkojë terroristët malazez që ishin perqark saj.^{28[30]} Pas kesaj fushate ai u kthye në Zadrinë, ku sëbashku me gjeneralet e tij vendosi për planet e ardhshme kundër Malit te Zi. Përpara se të bënte ndonjë akt kundër malazezeve, më 21 Mars 1785 ai morri gruan e tij të dytë, të bijën e Ibrahim Beut nga Tirana.^{29[31]} Në të njëjtën kohë ai hyri në negociatë me fiset malazeze, të cilave iu kerkoj bashkëpunim gjatë fushatave që ai planifikonte kundër Malit te Zi. Si rrjedhojë e këtyre negociatash me 18 Prill 1785 atij iu nënshtrua qyteti venedikas i Pastroviçit, pleqtë e të cilit erdhën dhe i dhanë besën duke i kerkuar të behën shtetas osman dhe të mbrohen nga ai, kundër Venedikut. Ata i treguan Pashës gadishmërinë e tyre që të pushtonin për atë qytetet e Buduas, Kotorrit dhe Kastel Nuovos.^{30[32]}

Kushtrimi për *xihad* që Pashai gegë iu lëshoi shqiptarëve kundër malazezëve rrebel që po ndihmonin planet austro – ruse në Ballkan, i çoi të fundit të vinin nga Shkodra, Tivari, Malësitë e Shkodrës, Dibra, Gjakova, Peja, Tirana, Kavaja për të marrë pjesë në fushatën ndërshkimore. Kjo gjë i frikësoi malazezët jashtë mase. Guvernatori i tyre Joko Radoniqi në Maj të 1785, dërgoi në Shkodër kushëririn e tij Jovo Popovin që ti lutej Kara Mahmudit të ndaloje sulmin e tij kundër Malit te Zi. Pasha i Shkodrës iu pergjigj malazezëve se ndërshkimi i tij kundër rrebelëve do të ndalohej vetëm nëse ata do ti jepnin atij pengje nga familja e Njegoshit, të paguanin *haraçin* e vonuar prej 16 vjetësh dhe përfaqësuesit e tij të udhëhiqnin Malin e Zi. Por malazezët e mbledhur në 9 Qershor 1785 pranuan që t'i jepnin Pashait shkodran vetëm një pjesë të *haraçit* të vonuar^{31[33]} dhe asgjë më shumë. Në shkëmbim të kësaj mosbindje, Pasha iu premtoi atyre një 'vizitë' të shpejtë.^{32[34]} Me 13 Qershor 1785 ai u nis nga Shkodra me 30.000

ushtarë dhe kalorës që mbanin me vete 3 topa për të sulmuar Malin e Zi. Luftimet e Pashës me malazezët filluan në 18 Qershor dhe vazhduan deri më 22 Qershor 1785 kur **ushtritë shqiptare hynë triumfalisht në Cetinje**. Aty, ata shkatërruan dhe dogjën bazat e terroristëve malazezë sëbashku me manastirin e Cetinjes.^{33[35]} Pas 4 ditësh luftime malazezët iu bindën Pashës se tyre shqiptar, dhe i dhanë atij *haraçin* dhe pengjet e nevojshme.

Pas nënshtrimit të malazezëve trupat shqiptare lanë Cetinjen dhe u drejtuan për në Shkodër, duke kaluar buzë bregdetit Adriatik nëpër zotërimet venedikase. Porta e Lartë në Stamboll që kishte mësuar aktin heroik të Pashës shkodran, e shpërbleu vëllanë e të fundit, Ahmet Bushatin me gradën Pasha i Ohrit. Ajo i fali me këtë rast edhe Pashës të gjithë mosmarrëveshjet e tij të mëparëshme me Stambollin.^{34[36]} Por gjatë kthimit për në kryeqytetin e Gegërisë, pastroviçasit që i kishin premtuar bindshmëri më parë Kara Mahmudit, u sollën në mënyrë arrogante me të fundit. Pashës shqiptar i ishte kërkuar në fakt që më parë nga miku i tij, Kapudan Pashë Hasani, që të sulmote sundimet venedike në Adriatik, në mënyrë që të provokonte luftë me ata në kundërpërgjigje të konfliktit venedikas me Beun e Tunizisë. Dhe tani rasti ishte i volitshëm. Për këtë arsye, Pasha malazezsundues vendosi që të tregojë forcën *arnaute* edhe mbi venecianët. Për këtë ai vrau arrogantët venedikas të Pastroviçit që nuk i dhane atij rrespektin e duhur në pritje, dhe kreu sulme ndërshekuese në të gjitha zonat përreth.^{35[37]}

Pas kthimit në Shkodër, Kara Mahmudi në bashkëpunim me *mutessarrifin* e ri të Delvinës, Ali Pashë Tepelënën, vendosi që të sulmonte Elbasanin dhe Beratin. Lufta kundër këtyre qytetesh bëhej në përgjigje të shtytjes që Ahmet Kurt Pasha i kishte bërë Sulejman Bej Verlaci që të ndante motrën e Pashës të martuar me Verlacin. Fushata që Pasha shkodran sëbashku me Ali Pashë Tepelënën nisën kundër Elbasanit dhe Beratit shkoi mbarë në fillim. Sulejman Bej Verlaci i frikësuar nga marshi i Bushatllijve, pranoi të rimartohej me motrën e tyre dhe ta mbylli mosmarrëveshjen pa lufte. Si rrjedhojë Ahmet Kurt Pasha u detyrua që të perballtet i vetëm me sulmet e pashallereve toskë dhe gegë. Por fushata e Kara Mahmudit dhe Ali Pashës kundër pashës beratas nuk arriti që ta hedhë Ahmet Kurt Pashën nga pushteti. Ky i fundit me ndërhyrjen e Venedikut në Portën e Lartë, arriti të bindi Stambollin që të dergoj

Kapudan Hasan Pashën që ti kërkojë Pashait gegë t'i japi fund derdhjes së gjakut musliman.^{36[38]} Por edhe pas kësaj kërke, Pasha shkodran morri nga zotërimi i Kurt Pashës kështjellën e Peqinit, më Dhjetor të 1785. Aty, ai vendosi nipin e tij Mahmud Beun si *kullukçibash*, dhe pas kësaj u kthye në Shkodër për të marrë gruan e tij të pestë, vajzën e Kahreman Pashës nga Peja.^{37[39]}

Mbi fitoret e Pashës Bushatlli, Mulla Husein Dobraci, që ishte *bejtexhi* në pallatin e Pashës në fund të 1785, shkroi edhe këto vargje triumfante:

Molla Hysejnit i thanë:

- Tabakë e Terzi po thonë, Toskë e Gegë u panë Elbete një kangë e donë... Mahmud Pasha i hypi atit Shkon asqerit tue i thanë

- Me Kurt Pashën e Beratit sot me sot do ndajmë mejdanë... Kurt Pasha del ne Teqe Pa njëzeteshtatë bajrakë, i shkulën mjekër' e musteqe Prej frike i ra te paktë^{38[40]}

1.4 NDËRSHKIM PABESIVE TË VENEDIKASVE

Ndërhyrja e Venedikut kundër Pashës pranë Portës së Lartë, e mërztitën jashtë mase Kara Mahmudin. Për këtë spiuni venedikas në pallatin e Pashës, padre Erazmo da Banjo edhe i spiunonte Venedikut më 22 Dhjetor 1785 se në pallatin Bushatlli nuk bëhëj tjetër fjalë, përveçse dëshirës për të vendosur Venedikun nën *haraç*:

*“... qui non si parla in Seraglio, e da piu Signori Adirenti al Passa, che presto si deve prender a Venezia un buon Tributo, che molti poi lo fanno arrivare a 20 e 30 mille Zecchini, ed' io stesso l'ho inteso dalla boca istessa del Passa, non ho dieci, giorni, che **iscialla kemi mar Venedicut gni arac fort' imir**, e che faranno gl' allaggenenti sotto Zara sulla primavera...”^{39[41]}*

Si rrjedhojë e konspirative në Portën e Lartë kundër Kara Mahmudit, nga Venediku dhe Ahmet Kurt Pasha, ai, vella i tij – Ahmet Pasha i Ohrit dhe Ali Pashë Tepelena i Delvinës u shpallën rrebelë. Ata u rrëzuan nga postet e tyre dhe *valiu* i Rumelisë dhe Bosnies u urdherua që të zbatoj urdhërat.^{40[42]}

Shteti osman dëshmoi tronditje të reja ne *status quonë* e tij në kohën kur Pasha shkodran u rrëzua nga posti. Krimet ruse në Krime dhe rrebelimet greke të shtyra nga Katerina II (që ishte bërë Carinë e Rusisë pas vrasjes së burrit të saj) çuan Koxha Jusuf Pashën, guvernatorin e Moresë që të shpallet *sadrāzam* (Kryeminister) në Janar të 1786.^{41[43]} Duke qënë mik i Kara Mahmudit dhe në dijeni të trimërive të Ali Pashës gjatë fushatave osmane në Balkan, ai i fali të tre pashallarët shqiptar me 5 Mars 1786

dhe i kërkoi *divanit* perandorak që t'iu rinjohë atyre postet dhe pozitat e mëparshme.^{42[44]}

Më të marrë faljen nga Porta e Lartë, Kara Mahmudi vendosi të hakmerret me Venedikun dhe të vinte nën *haraç* tokat e saja dalmate. Për këtë ai u nis nga Shkodra më 24 Mars 1786, për në Podgorice.^{43[45]} Aty mbledhi rreth 500 malësorë malazez^{44[46]} të cilëve iu kërkoi bashkëpunim gjatë fushatës që Pasha do të ndërmerre kundër Venedikut.^{45[47]}

Pashai shkodran morri një sërë aksionesh kundër Venedikut përgjatë muajit Prill 1786. Por sulmi i tij final kundër tyre erdhi në fund të Majit, kur në krye te ushtrive shqiptare ai marshoi mespër Malit të Zi dhe Bosnjes. Duke kaluar nëpër qytetet

Venedikase si Nogoste dhe Rianza, ai nënshtroi zotërime të shumta venedikase në Adriatik. Në shenjë fitoreje, ai dërgoi në Shkodër më 12 Qershor 1786 dhjetë koka venecianësh (rizanjotësh) dhe rrebelësh sllav.^{46[48]}

Si edhe me parë, Porta e Lartë dhe *sadrāzam* Koxha Jusuf Pasha u gëzuan me avancimet e Kara Mahmudit nëpër tokat Venedikase. Për këtë arsye, ata jo vetëm që nuk ia vunë veshin qarjeve të venedikasve në Stamboll kundër Pashës Shkodran, por në të kundërt i dhanë atij titullin *vezir*.^{47[49]} Venicjanët që nuk panë ndonjë rrugëdalje tjetër me *ghazin* shqiptar, u detyruan që ti japin të fundit *haraçin* e kerkuar. Qyteti i Kotorrit i ofroi Pashës 200.000 grosh për *haraç*, edhe pse Pasha iu kerkoj 500.000.^{48[50]}

Megjithatë avancimi i Kara Mahmudit nuk u ndal vetëm në tokat venedikase. Trupat e tij hynë pas kësaj në Bosnie, Kosovë, Maqedoni dhe Sërbi duke vendosur rregull dhe *urdhërin* Bushatlli. Por avancimi i madh i Pashait shqiptar e shqetësoi jashtë mase Porten e Lartë. Ushtarët e Kara Mahmudit konfiskuan në një rast edhe rrogat e *jeniçerëve* të Beogradit. Në një rast tjetër *BejlerBeu* i Rumelisë u ndalua nga trupat e tij që të shkoj në Manastir.^{49[51]} Shumë *kadij*, *bejlerë* dhe *pashallarë* u ankuan pranë *Bāb-i Ālisë* kundër ekspansionit të Kara Mahmudit. Disa prej tyre thanë edhe atë se Pasha i Shkodrës po planifikonte të pushtonte Nishin, Sarajevën dhe Selanikun dhe të shpallej mbret. Kishte nga ata që mendonin se ai donte të zëvendësonte vetë sulltanin.^{50[52]} Avancimi i Kara Mahmudit nëpër Ballkan arriti kulmin kur ai rrethoi Sarajevën. Në këtë rast *Bāb-i Āli* e shpalli atë rrebel dhe urdhëroi Mehmet Pashë Çaushollin që ta zëvendësojë. Megjithatë vendimi kundër tij u vu në jetë në Maj të 1787, kur zera u hapën në Stamboll që thonin se Pasha po planifikonte të sulmonte Edirnenë (Adrianopojën) me 25.000 ushtarë. Këto zhurma vlejten mjaft në Stamboll, për të nxitur thirrjen për *xhihad* kundër Pashait rrebel. *Şeihulislami* nxorri *fetvanë* dhe e shpalli Pashën rrebel, kurse sulltan Abdülhamidi I kërkoi ekzekutimin e tij.

Për të ekzekutuar Pashain rrebel të Shkodrës, *Bāb-i Ālija* urdhëroi Mahmud Pashë Ajdosllin. Ai do të drejtonte trupat që do të sulmonin Pashën rrebel, me trupa tokësore që do të vinin nga Bosnia, Shqipëria dhe Rumelia, sëbashku me anije nga deti.^{51[53]} Kara Mahmudi u hodh i pari në luftë kundër sulmuesve. Ai u largua për në Kosovë me 20.000 ushtarë. Aty, sëbashku me të vëllanë Ahmet Pashën, nënshtroi Pashën e Gjakoves, dhe sulmoi trupat e Mehmet Pashë Çaushollit në Manastir të cilat i theu.^{52[54]} Në të njëjtën kohë vëllai i tij, Ahmeti, sulmoi *valiun* e Rumelisë në Shkup.^{53[55]} Pas këtyre fitoresh, Kara Mahmudi u tërhoq në kalanë e Shkodrës, kurse i vëllai organizoi rrezistencë në veri të qytetit me ndihmën e malësorëve, nga ku Pasha i Bosnjes pritej të vinte.^{54[56]} Por boshniakët e mundën rrezistencën shqiptare më 20

Gusht 1787. Gjatë kesaj thyerje Ahmeti Bushati u kap me tradhëti nga disa shkodranë, të cilët e vranë dhe ia këputën kokën.^{55[57]}

Ushtritë osmane hynë në Shkodër në fund të Gushtit 1787. Mehmet Pashë Çausholli, familja e të cilit ishte dëbuar nga Shkodra përpara 30 vitesh nga i ati i Kara Mahmudit, iu bëri thirrje shkodranëve që ta dorëzonin qytetin në paqe dhe të pranonin atë si *mutesarrif*. Por shkodranët nuk iu dorëzuan ofertës së shkodranit Çausholli. Në të njëjtën kohë Kara Mahmudi u mbyll në kështjellë me 250 deri 900 besnik të tij. Çausholli që u bind se Shkodra nuk dorëzohej në paqe, filloi ta bombardojë. Në të njëjtën kohë, ushtarët anti-bushatlli kryen shumë reprezalje nëpër qytet. Meqënëse në ditët kur Kara Mahmudi ishte rrethuar, shteti osman kishte hyrë në luftë kundër Rusisë, kjo çoi shume nga rrethuesit e qytetit të largohen nga rrethimi për te luftuar në frontin rus. Një ndër ata ishte edhe Ali Pashë Tepelena,^{56[58]} trupat *toske* të të cilit marshuan drejt Danubit ku iu dhanë një grusht të fortë ushtrive austriake^{57[59]} që po sulmonin *Devletin*.

Megjithë gjendjen e luftës në *Devlet*, Kara Mahmudi dhe rrethuesit e tij vazhduan qëndresën për 4 muaj te tjere. Kjo *status quo* do të prishej vetëm më 25 Nëntor, kur mbështetësit e Pashës nën Tahir Agë Jukën u rrebeluan dhe organizuan një sulm të papritur guerril në prapavijat e ushtrisë osmane. Kara Mahmudi, rezervat ushqimore të të cilit po mbaronin, e shfrytëzoi këtë rrevoltë për të dalë nga kështjella e Rozafatit dhe sëbashku me rrebelët shkodrane sulmoi ushtritë e Mehmet Pashë Çaushollit që ishin c'orientuar dhe trembur nga rrebelimi i Tahir Agës. Në luftimet që rrodhën, ushtritë rumeliase, shqiptare dhe boshniake u thyen dhe ç'organizuan. Mehmet Pashë Çausholli u kap i gjallë dhe iu këput koka nga *malësorët* e Shkodrës të cilët e çuan kokën e tij si trofe te Pasha Bushatlli. Ato pak anije që kishin ardhur për të rrethuar Shkodrën u tërhoqën në kaos pas kesaj fitoreje. Kara Mahmudi arriti të vendosë paqe dhe miqësi me *kapudani vezirin* e flotës osmane dhe me pashën e Bosnjes. Ish-armiqtë e Pashës që tashmë ishin bindur në mirësinë dhe forcën e tij, shkuan aq larg saqë sëbashku me popullin e Shkodrës t'i apelojnë *Divanit* osman që të falë Kara Mahmudin. Në të njëjtën kohë Kara Mahmudi lëshoi të gjithë të burgosurit që ai pati zënë nga ushtria e Mehmet Pashë Çaushollit, *vezirit* të Rumelisë dhe të tjerë.^{58[60]}

1.5 LUFTË KUNDËR INTRIGËS AUSTRIAKE

Gjatë kohës kur Kara Mahmudi ishte i rrethuar në Shkodër, Perandori Jozef II i Austrisë and Caresha Katerina II e Rusisë, arritën konsensus për të dëbuar popullsinë muslimane nga Evropa osmane. Si rrjedhojë, Rusia filloi agresionin e saj kundër *Khanit* tatar Shahin Girai dhe aneksoi Krimenë muslimane, ndërsa vejusha gjermane Katerina II deklaroi dëshirën e saj për të rindërtuar Bizantin dhe të vendosë nipin e saj, Konstandin Pavloviçin si perandor të tij. Kundër kësaj kryqëzate pankristjan, osmanët u detyruan që në 15 Gusht 1787 t'i shpallin xhihad Rusisë.^{59[61]}

Në kohën kur Kara Mahmudi ishte i rrethuar në Shkodër, spiunët ruse dhe austriak u munduan që të rekrutojnë sa më shumë dezertorë osmanli për në kampin e tyre. Duke përfutur nga pozita e dobët e Pashës shkodran, në fund të 1787 dhe fillim të 1788 perandori Jozef II u mundua më të gjitha mënyrat që ta blejë Pashën shkodran dhe komandantë të tjerë osmanli.^{60[62]} Austriakët e shihnin dezertimin e Kara Mahmudit në krahun e tyre si një shans për gjurulldi në Ballkan, që do t'u jepte mundësi të pushtonin Bosnjen. Por edhe rusët kishin skemat e tyre me Kara Mahmudin të cilin donin ta hidhnin në sulm kundër trupave osmane në Greqi dhe Maqedoni. Për këtë arsye, spiunët austriak zbritën në Mal te Zi që në vitin 1787 dhe u munduan që të blejnë Pashain rebel të Gegërisë.

Përpjekjet austriake për ta kthyer Pashain shkodran në dezertor, dukej sikur po ndihmoheshin edhe nga armiqësia që sulltan Abdülhamidi I tregonte kundër tij. Nga kjo armiqësi edhe popullsia shkodrane po e humbte besën e saj në Pashën e tyre. Rrebelime kundër tij u panë në Shpuzë, Krujë etj, ku bejlerë shqiptar deshën ta rrëzojnë atë me cdokusht.^{61[63]} Pashai shkodran filloi të bëhej paranoiak me bejlerët dhe agallarët e tij nga Shkurti deri në Mars të 1788-es. Në 29 Mars 1788 ai ekzekutoi edhe Tahir Agë Jukën, veteranin e rrethimit të Shkodrës, pasi që i fundit përgatiti një plot me Pashën e Bosnjes kundër tij.^{62[64]}

Duke parë gjendjen e tendosur në vend, austriakët iu afruan Pashës me shpresa të mëdha. Në Mars të 1788, ata edhe i dhuruan atij disa dhurata të shtrenjta. Një pistoletë dhe një shpatë.^{63[65]} Në 1787 kur ai fitoi mbi *valiun* e Rumelisë, Jozefi II i pati dhuruar 50.000 *dukate* dhe dhurata të tjera.^{64[66]} Për të rekrutuar Pashën, Austria dërgoi në Mal te Zi dhe në Shqipëri, kolonel Vukasoviçin që t'i premtonte atij pamvarësinë. Rusët gjithashtu udhezuan princ Ostermanin që të ngarkonte ambasadorin e tyre në Venedik A. Mordinovin që të mendohej të blinte Pashën. Në mbështetje të ketyre planesh, 2 spiunë, Ivan Oliveri dhe Savo Mirkoviçi u caktuan si emisarë që komunikonin me Pashën nëpërmjet priftit katolik – spiun të Venedikut, Padre Erazmos.^{65[67]} Megjithatë, rusët nuk patën sukses me Pashën, i ati i të cilit i pati masakruar ata në Greqi më 1770.^{66[68]}

Por me austriakët puna dukej ndryshe. Mendjeheti Jozef II kujtoi se mund t'a rekrutonte Pashën *arnaut* në kampin e tij. Në 29 Prill 1788 gazeta franceze "Courrier de l'Europe" raportonte sikur perandor Jozefi II kishte marrë letër nga Pasha, i cili i shprehte gadishmërinë për t'u kthyer në dezertor. Austriakët caktuan edhe një spiun të quajtur De Bronjar të negocionte me Pashën nga Prilli deri në Qershor të 1788. Në vizitën e tij finale më 15 Qershor 1788 De Bronjari me tre shoqëruesit e tij, patën disa ditë biseda të nxehta me Pashën rrebel. Ata e kërcënuan të fundit që të hapte Shkodren për ushtrinë e tyre nën Filip Vukasoviçin, perndryshe ata do të bombardonin qytetin.^{67[69]} Por Pasha që siç duket u ofendua nga kërcënimet austriake, në 20 Qershor 1788, pasi që e percolli delegacionin në fjalë në fshatin Muriq jashtë Shkodres, ekzekutoi De Bronjarin dhe spiunët që ishin me të. Trupat e tyre i hodhi në

një gropë, ndërsa kokat e tyre, si dëshmi fotografike te besnikerise së tij ndaj *Devletit*, i çoi ne Stamboll.^{68[70]} Këshilltari Venedikas në Durrës, A.S. Markoni, i reportonte për këtë ngjarje Venedikut se Pasha i Shkodrës pasi që i morri 20.000 zekina zyrtareve të Vjenës ua shkurtoi kokat dhe sëbashku me letrat e tija i nisi për në Stamboll, për të marrë faljen e sulltanit.^{69[71]}

Vrasja që Kara Mahmudi bëri spiunëve austriak, ishte nje akt normal i një patrioti shqiptar dhe *ajani* musliman të shekullit të 18te që mbronte vendin e tij nga agresorët. Armiqtë kristjan bënë të njëjtën gjë për muslimanët që ata zinin. Eliminimi që Kara Mahmudi iu beri austriakëve, kishte lidhje edhe me poshtërsitë që ata po i bënin Shqipërisë mbas shpine. Ata i kishin premtuar mbretit të Napolit Shqipërinë si shpërblim nëse ai do të kontribuonte 30.000 ushtarë kundër osmanëve. Kurse malazezëve ata i kishin premtuar në 1774 se “nëse territoret serbe do t’u merrnin nga osmanët, zona e Zetës së Sipërme dhe të Poshtme, kalatë e Podgoricës dhe Zhabljakut dhe i gjithë territori i bregut të lumit Buna” do tu kalonte atyre.^{70[72]} Kjo dyfytyresi austriake dhe për më tepër tradita patriotike e familjes se Kara Mahmudit me osmanët e çuan atë që të shperblente Jozefin II me këtë turpërim. Për më tepër, Pasha nuk i harroi kurrë paralajmërimet që koloneli austriak i pati dhënë atij në 1784 mbi planet ogurzeza austriake kundër Shqipërisë. Për këtë arsye, Eduard Creasy thotë me të drejtë se Jozefi II u tregua aq i trashë me Kara Mahmudin sa që te mos kuptonte që mos-bindja e Pashës ndaj sulltanit nuk mund ta bënte atë kurre tradhëtar të kombit dhe fesë së tij.^{71[73]}

Pas eliminimit të austriakëve autoriteti i Pashës u stabilizua jashtë mase në popullsinë e Shkodrës. Ata panë tek ai tanimë një *ghazi* të vërtetë që edhe pse rrebel ndaj *khalifit* të tij në Stamboll, i qëndronte sërish besnik *Dar-al-Islamit*.

* * *

Mirëpo Jozefi II që ishte ofenduar jashtë mase nga aktet e Pashës shkodran, u hodh në agresion të pandalshëm kundër muslimanëve ballkanas. Në këtë agresion ai pati një mbështetje të madhe nga *rajat* lokale të cilat formuan banda dhe luftuan kundër rregjimit vendas osman.^{72[74]} Jozefi II sponsorizoi dhe shtyu banditët malazezë që të çojnë krye kundër Shkodrës. Për këtë kolonel Filip Vukasoviçi u dergua në Mal të Zi për të mobilizuar dhe armatosur banditët *rajanë* në luftë kundër Shkodrës. Vukasoviçi bleu armë në masë nëpër Ballkan, si në Senicë pranë Bosnies dhe rekrutoi ushtarë në mbarë Malin e Zi dhe zotërimet Venedikase për rrebelimin e planifikuar.^{73[75]} Përballë këtij agresioni Kara Mahmudi nuk qëndroi duar kryq. Ai marshoi kundër Shpuzes dhe dëboi që aty terroristët lokal dhe shefat e tyre austriak. Këto akte parandaluese ushtarake çuan misionin e Vukasoviçit në dështim. Një rrol të veçantë në këtë mes patën edhe intrigat ruse me *vladiken* Pjetër I i cili nuk favorizonte prezencën katolike austriake ne Malin e Zi ortodoks.^{74[76]}

Gjatë kohës kur Pasha shkodran ishte në luftë me austriakët, *Devleti Osman* u përball me një luftë dyfrontale nga austriakët dhe rusët. Në pranverë të 1788 ata humbën Bosnjën dhe Moldavinë. Aleksandër Ipsilanti, hospodari i Moldavisë i tradhëtoi osmanët në pikën më të vështirë të luftës së tyre.^{75[77]} Megjithatë në kohën kur Kara Mahmudi dëboi austriakët nga Shpuza, në Stambol, sulltan Abdülhamidi I vdiq. Ai u zëvendësua nga nipi i tij, Selimi III më 7 Prill 1789.^{76[78]} Duke qënë se Selimi III kishte qënë në konflikt me xhaxhain e tij me parë, pas ardhjes së tij *devleti* pa ndryshime rrënjësore në administratë. Ai largoi *sadrāzamin* armiqësor të Pashës shkodran, Gazi Hasan Pasha dhe e zëvendësoi me Giritli Husein Pashën. Edhe *Şeyhulislami*^{77[79]} i cili e pati deklaruar Kara Mahmudin rrebel më parë u largua. Duke përfutur nga këto ndryshime në shtet, Kara Mahmudi ri-apeloi për falje në Portën e Lartë më 7 Mars 1789 dhe kërkoi leje për të luftuar kundër austriakëve dhe rusëve.^{78[80]} Në të njëjtin muaj, ai dergoi për hesap të tij 6.000 shqiptarë në ndihmë të Pashës së Bosnjes. Lëvizjes së tij rusët iu pergjigjën duke dërguar 3 luftanije nga Trieste kundër *sanxhakut* të tij, kurse austriakët nën gjeneral Laudonin dhe me rrebelët malazet dhe shqiptarë katolik po planifikonin të sulmonin Shkodrën.^{79[81]}

Për të shqyrtuar çështjen e Pashës shkodran, sulltan Selim III vendosi Şemsedin Beun si shqyrtues të çështjes, i cili e shpalli atë të pafaj. Sëbashku me faljen, ai u ricaktua Pasha i Shkodres ndërsa i vellai Ibrahim Beu, u gradua Pasha i Ohrit.^{80[82]} Me të marrë faljen, Kara Mahmudi urdhëroi për mobilizim total në sanxhakun e tij për të kryer *xhihad* kundër Austrisë në Bosnje. Ai lëshoi urdhëra për rekrutim të çdokujt në *sanxhak* për luftë. Kush nuk merrte pjesë në *xhihad*, duhej të paguante. Pasanikët 150 grosh për person, të tjerët nga 70, 50, 30 dhe 14 grosh për person. Edhe priftërijtë u urdhëruan të paguanin. Kush nuk i bindej urdhërit për *xhihad* ekzekutohej. Kështu që në 3 Shtator 1789 ushtria Bushatllie doli nga Shkodra^{81[83]} për t'u bashkangjitur *xhihadit* në Bosnie, kundër *kryqëzatës* austriake. Ushtarë shqiptarë nga Gjakova, Peja, Prishtina dhe vise të tjera të Kosovës iu bashkuan ushtrisë së Pashës kur ajo arriti në Prizren për në rrugë për Bosnje. Edhe nipi i Pashës, Mahmut Beu iu bashkangjiti ushtrisë Bushatase me 500 ushtarë nga Durrësi.^{82[84]}

Ushtria shqiptarë nën Kara Mahmudin arriti shume suksese në Bosnje. Megjithatë pas rënies së Beogradit ato pesuan humbje. Kara Mahmudi u angazhua në frontin Austriak përgjate viteve 1789 dhe 1790. Por vdekja e perandor Jozefit II në 20 Shkurt 1790, dhe ardhja e Leopoldit të II në fronin Austriak, e çoi të fundit që të mundohet të evitohet luftën dhe të merret me rrevoltat në Hungari dhe problemet që i vinin nga Hollanda dhe Prusia.^{83[85]} Në këtë kohë *sadrāzami* Xhazairi Hasan Pasha vdiq, dhe u zëvendësua nga Veziri i Madh Sherif Hassan Pasha.^{84[86]} Duke qënë ballkanas nga Rusçuku i Bullgarisë ai u tregua mjaft miqësor me ajanet ballkanas.^{85[87]} Për këtë, pas

marrjes së pushtetit, ai e gradoi Pashën shkodran me titullin *vezir* dhe i dhuroi *ejaletin* e Anadollit dhe 600 *qese* me flori për të financuar luftën në Ballkan.^{86[88]}

Shqiptarët morrën pjesë aktive në luftimet osmane kunder ruso – austrikëve përgjatë të gjithë vitit 1790. Në Shkurt të 1791 *sadrāzami* Sherif Hussein Pasha u vra me urdhër nga sulltani në Shumla dhe u zëvendësua nga Koxha Jusuf Pasha që filloi negociatat për paqe.

Pashallarët *gegë* dhe *toskë* shqiptar si Ali Pashë Tepelena dhe Kara Mahmud Pashë Bushati, morrën pjese aktive në luftërat e frontit osman përgjatë viteve në fjalë dhe dhanë shembull të mirë trimërie. Kara Mahmudi luftoi kundër austrikave në Vidin në Maj të 1791 me 25.000 trupa.^{87[89]} Kurse Pasha i Toskërise, Aliu i Janines, luftoi kundër agresorëve rusë nën Princ Repninin në brigjet e Danubit, të cilëve iu rrezistoi edhe pse trupat e tjera osmane u mundën.^{88[90]} Megjithatë marrëveshja e Sistovës e 4 Gushtit 1791 e çoi konfliktin osmano – austriak në përfundim. Kjo marrëveshje i dha fund edhe luftës së Kara Mahmudit me Austrinë. Ashtu si në Sistove, marrëveshja e Xhasit me rusët në Janar 9, 1792 përfundoi konfliktin ruso – osman. Me këto marrëveshje osmanët humbën shume toka, si Krimenë, Oczakovin dhe Besarabinë. Megjithatë në frontin *toskë*, Ali Pasha mundi që pas kësaj lufte të shtrijë ndikimin e tij në *Toskëri* dhe nipi i tij, Mehmed Pasha, që ishte zënë rob nga rusët në Rimmik u lirua.^{89[91]} Pasha i Shkodrës u kthye në Gegëri më Tetor të 1791 sëbashku me nipin e tij Mehmet Pashën dhe kunatin, Rustem Beun. Njerëzia fliste se ata kishin sjell pasuri të madhe nga fronti i luftës.^{90[92]}

1.6 RREBELIM DHE MARTIRIZIM

Mbarimi i luftës me austriakët dhe rusët nuk provoi i qetë për Kara Mahmudin. Edhe pse ai ishte falur nga *Bāb-i Āli* me kusht që të mos kryente më luftëra me pashallarët dhe bejlerët lokal, ai u detyrua që të ketë luftime të ndryshme në Mal të Zi dhe Shqipëri në vitet që rrodhën. Luftërat e tija u përqëndruan kundër terrorizmit malazez dhe banditërise lokale. Rrebelizmat e Kara Mahmudit nuk ishin unike për shtetin osman në këto kohë, që në historinë e tij njihen si periudha e disintegritimit. Duke qënë se shteti nuk kishte fuqi të sponsorizonte ushtritë e tij, u detyrua që të mbështetet jashtë mase në forcën e *ajanëve* lokal të cilët merrnin pjesë pothuajse vullnetarisht në luftërat osmane.^{91[93]} Si shpërblim për kontributin e tyre ata fitonin më shumë autoritet dhe pamvarësi në kohë paqeje. Paqja e Xhasit dhe Sistovës e ndryshoi situatën e *ajanëve* musliman ballkanas në mënyre drastike. Ali Pashë Tepelena psh. në këtë kohë kontrollonte shumicën e Shqipërisë Qëndrore dhe Epirin Jugor, nga Elbasani deri në Gjirin e Korintit.^{92[94]}

Pasvanoglu Osman Pasha, një *ajan* boshniak që kaloi një pjesë të mirë të jetës së tij në Shqipëri, morri nën kontroll Vidinin në 1791 pas kthimit nga fronti osmano – rus. Duke qënë se pas paqes në fjalë, sulltan Selimi III toleroi terroristët sërb si Gjergj

Petrovicin që të ktheheshin në Sërbinë osmane dhe të bëjnë terror mbi popullatën muslimane shqiptaro – boshniake, shumë jeniçerë dhe ajanë shqiptaro-boshniak të dëbuar nga Sërbia iu bashkangjitën veteranit musliman boshniak, Pasvan Ogluse, në rrebelim të hapur kundër politikës së Portës së Lartë që po toleronte *rajat* të masakronin muslimanët e Serbisë. Si rrjedhojë, figura rrebele e veteranit islamik të luftës Pasvanoglusë, që iu dilte në krah shqiptaro – boshniakëve të dëbuar, morri ngjyrat e një heroi musliman ballkanas.^{93[95]}

Por pas viteve 1790 *devleti osman* kishte filluar të humbte autoritet edhe gjetkë përveç Ballkanit. Në Anadoll, Arabi, Egjipt, Siri dhe Irak, ajanë të fuqishëm dolën në skenë që injoruan pushtetin qendror osman. Në Egjipt dhe Irak, mamlukët dolën në skenë dhe dëbuan pushtetarët osman. Në Arabi, vahabitët ishin në rrebelim kundër devletit që nga ditët e Mehmet Pashë Plakut. Ndërsa në Siri jeniçerët shqiptarë dhe boshniak nën udhëheqjen e boshniakut Ahmed Xhezar Pashës kishin marrë vendin nën kontroll.^{94[96]}

Një fakt tjetër që çoi në disintegrim të Devletit në këto kohë ishte edhe reforma e *Nizām-i Xhededit* (Urdhërit të Ri) të cilin sulltan Selim III filloi me ushtrinë. Reformat në fjalë antagonizuan jeniçerët dhe ulematë kundër sulltanit. Ata i panë këto reforma si anti-islamike^{95[97]} dhe e panë Selimin III si “*kaurr*” sulltan. Kundër këtyre reformash u rrevoltuan edhe shumë shqiptarë,^{96[98]} të cilët arritën kulmin e tyre në vitet 1830, me kryengritjen panislamike të Mustafa Bushatit në *Gegëri* dhe Kapudan Husein Gradashqevicit në Bosnje.

Pasojë e mbarimit të luftës austro – ruse kundër osmanëve, ishte zhytja e Ballkanit nëpër gjurulldi dhe kaos social. Shfaqja e bandave të *Xhelalëve* dhe *Kërxhallëve*^{97[99]} që u krijuan nga veteranët e luftës në fjalë, çuan Pashën *gegë* të nderhyjë militarisht për të vënë rregull në sanxhakun e *Gegënisë*. Ai nënshtroi shumë pashallarë, bejlerë dhe rrebelë të Shqipërisë Qëndrore. Zonat e Shkupit, Dukagjinit, Prizrenit, Prishtinës dhe Ohrit erdhën nën sundimin e tij. Megjithatë fushatat e Kara Mahmudid krijuan shqetësim në Stamboll. Vetë anëtarë të familjes së tij, si i vëllai Ibrahim Bushati i Shkupit dhe i nipi Mehmet Pasha i Elbasanit i rrefuzuan këtë ekspansion të Pashës dhe kërkuan ndërhyrjen e Stambollit. Si rrjedhojë *Bāb-i Āli* (Porta e Lartë) e hoqi Pashën shkodran nga posti i tij dhe e zëvendësoi me të vëllane, Ibrahim Pashë Bushatin. Ebu Bekir Pasha i Beogradid, që ishte edhe *Bejlerbeu* i Rumelisë në këtë kohë, u ngarkua më detyrë që të heqe Pashën nga posti. Në këtë fushatë, Ebu Bekiri u ndihmua nga Ali Pashë Tepelena, Ibrahim Pashë Vlora i Beratit, Xhafer Pasha i Shkupit, Mustafa Pasha i Krujes, Mehmet Pasha i Elbasanit dhe i vëllai i Pashës, Ibrahim Pasha. Nje ushtri prej 40.000 ushtaresh marshoi kundër tij serisht.^{98[100]}

Si në një **dëzhà vu** me luftën e 1787, edhe kesaj rradhe Kara Mahmudi i luftoi sulmuesit jashtë Shkodrës fillimisht. Më pas u mbyll në kështjellën e Rozafatit me

^{93[95]} Paswan-Oghlu, *EI, NE, fq. 284*

^{94[96]} S. Shaw, *Between...* fq. 221 - 227

^{95[97]} M. Maksudoglu, *op. cited. fq. 204*

^{96[98]} B. Shehu, *Ceshtje Shqiptare...* fq. 44

^{97[99]} Kerxhallite ishin veterane musliman të luftes, shumica shqiptare, të cilët pas luftes ruso – turke numeronin në mijera. Pasiqë shumica e tyre vinte nga qyteti i Kerxhes, ata u njohën si Kerxhalli. Shumica e tyre u perqendruan në Kosovë dhe Maqedoni. Ata ishin luftetare të zotë, por që pas luftes ngelnin pa punë dhe si rrjedhojë rronin duke vënë gjëra pasanikeve dhe rajave lokale, dhe duke sklavëruar femra serbe dhe gabele për nevojat e tyre. Disa kerxhalli me famë shqiptare ishin Karaplisi dhe Gushanac Alija.

Shiko: B. Shehu, *Ceshtje Shqiptare...* fq. 21

^{98[100]} S. Naci. fq. 228 - 229

500 besnikë të tij, ndërsa trupat osmane rrethuan Shkodren në 20 Gusht 1793.^{99[101]} Në këtë fushatë, Ali Pashë Tepelena që kishte ambicjet e tij për ekspansion në Shqipëri dhe që në 1792 ishte Pasha me besnik të Portës së Lartë në Shqipëri, dha kontributin me të madh kundër Pashës Shkodran. Me bijtë e tij ai kishte arritur që të shtypte çdo kryengritje në Jug të Shqipërisë dhe Maqedoni, e për këtë *Bāb-i Āliu* edhe e kishte shpërblyer me postin e *mirmiranit* dhe të birit, Muhtar Pashës i dha Ohrit në 1794, që me parë i perkiste Ibrahim Bushatit.^{100[102]} Kështu që në verë të 1793, duke udhëhequr një ushtri të madhe shqiptare të përbërë nga muslimanë e të krishterë ai marshoi në Toskëri kundër Korçës dhe Ohrit që me parë ishin nën juridiksionin e Kara Mahmudit. Duke patur qëllim që të heqte kërcënimin e Kara Mahmudit nga Toskëria, ai i bëri pushtimet në fjalë me një shpejtesi rrufe. Për këtë punë sulltani edhe e shpërbleu me titullin *Asllan* (Luan).^{101[103]}

Megjithatë Pasha Shkodran i qëndroi rrethimit panosman për tre muaj. Në 30 Nëntor 1793, kur rrethuesit ishin të lodhur nga shirat dhe i ftohti i Shkodres, në bashkëpunim me popullin e Shkodres ai sulmoi rrethuesit. Si në 1787, ushtarët shqiptarë dhe boshniakë u gjeten të hutuar dhe të papërgatitur nga sulmi i *Gegëve* të ashpër, që i detyruan ata të marrin arratinë drejt Elbasanit.^{102[104]}

Pasha i Shkodres që nuk donte të antagonizonte *Bāb-i Āli*-në sërisht i shkroi asaj në fillim të 1794 mbi fitoren e tij, dhe kërkoi faljen dhe mirëkuptimin e Stambollit për këtë luftë. Në letrën drejtuar *Padishahut*, ai e siguronte këtë për besnikërinë e tij dhe në të njëjtën kohë denonconte konspiracionin që pashallarët shqiptarë kishin ngritur kundër tij për të justifikuar agresionin e tyre.^{103[105]} *Bāb-i Āliu* iu pergjigje kërkesës së Pashës rebel, duke i kërkuar atij që këtë ceshtje të shpjegonte *Şeyhulislamit*, *Sadrāzamit* dhe Kapudan Pashës (që ishte miku i tij personal). Një nga parakushtet që *Divani* osman i dha faljes së Pashës, ishte që ai të garantonte që nuk do të sulmonte pashallarët e tjerë në të ardhmen, të kthente bejlerëve dhe pashallarëve pronat që ai ua kishte marrë me dhunë, dhe të bëjë mbështetës i zbatimit të "*Nizām-i Xhedit*" në Pashallëk. Kara Mahmudi i'u pergjigje ofertës së Portës së Lartë, dhe një vit më vonë, në 10 Mars 1795 ri-morri zyrtarisht postet dhe titujt në Shkodër. Pashallarët e Gjakovës, Prishtinës dhe Krujës u vunë në vartësinë e tij gjithashtu.^{104[106]}

Megjithë premtimet, Kara Mahmudi sulmoi sërisht në 1795 në Prizren të Kosovës. Tahir Pashë Rrotullarin, që kishte hequr nga pushteti nipin e tij, Mehmet Pashën. Duke hyrë në Prizren në krye të shumë trupave shkodrane dhe nga Shqipëria Qendrore, në Shtator të 1795 ai kreu një betejë të pergjakshme në qytet ku asgjësoi rrezistencën kosovare dhe instaloi nipin si *mutesarrif*. Fitorja e tij ishte kaq impesive, sa që peshkopi katolik i Prizrenit, Mazreku, donte ta krahasonte atë me Makabeusin biblik apo me Skënder Beun. Peshkopi në fjalë vinte në dukje se Kara Mahmudi kishte grabitur shumë serbë dhe u fajesonte atë për perdorues të politikës 'përça e sundo' në Kosovë kundër pashallarëve dhe bejlerëve lokal.^{105[107]}

Viti 1794, deshmoi ndryshime drastike në historinë e Ballkanit dhe të Evropës. Tamam si në Amerikë një dekadë më parë me Xhorxh Uashingtonin, edhe në Francë levizja rrevolucionare – apo anarshiste kundër *status quosë* monarkike botërore, çoi aventuriere si Napoleon Bonaparti që të kthejnë rrotën e historisë. Duke përmbysur

^{99[101]} Historia e Shqipërisë, 1959, fq. 452

^{100[102]} S. Shaw, *Between...* fq. 232

^{101[103]} I. Qafezezi, *Historie e Ali Pashë Tepelenes*, Bucharest, fq. 36 – 37

^{102[104]} Historia e Shqipërisë, 1959, fq. 452

^{103[105]} S. Naci, fq. 234

^{104[106]} *Ibid*, fq. 234

^{105[107]} N. Malcolm, *Kosovo a Short History*, New York, 1999, fq. 176

rregjimin monarkik ne France, rrevolucionaret e rinj tamam si Hitleri në Rajhun e Tretë gjerman, vendosen qe te eksportojne idealet e tyre neper Evrope. Nuk ka asnje fare dyshimi se perballe ketij eksporti te dhunshëm, monarkitë evropjane do t'u bashkonin qe te luftonin rrezikun e tyre vdekjeprures. Duke qënë se Mali i Zi ishte kthyer tashmë nga *vladika* Pjetër Njegoshi ne protektorat rus qe ndahej me Austrinë; ai perbente rrezikun me te madh te ekspansionit bonapartist në Itali. Duke dashur qe te jene te lirë nga kthetrat ruse ne Adriatik, francezët preferonin ta shohin *Karadagun* (apo Malin e Zit) pjese te *Devletit Osman*. Dhe padyshim që njeriu i vetmi qe ishte ne gjendje ta ndermerre kete akt patriotik me Malin e Zi ishte Pasha i Shkodrës. Ne menyre qe ta kishin atë në anën e tyre, ambasadori francez ne Venedik, l'Aleman, kishte kerkuar nga Parisi qe te çonin nje keshilltar ne Shkodër. Sipas tij Shkodra kishte kerkuar te kishte kontakte me Francen qe ne 1786. Kerkesa e L'Alemanit u pranua dhe Parisi dergoi nje keshilltar ne Shkodër ne 1795.^{106[108]}

Ne Tetor të 1795 i debuari korsikan, Napoleon Bonaparti morri nen kontroll ushtrine franceze ne Paris, pas shtypjes me dhune të rrevoltës se monarkistëve. Pas kesaj aventure te suksesshme, ai nisi Luftërat Napoleonike qe planifikonin te pushtonin Italinë veriore. Por pushtimi i Italise mund te behej i mundur vetem nese francezet krijonin diversion ne Mal te Zi. Si rrjedhojë ne Maj te 1796 ata derguan shtate oficere dhe inxhinierë ne Shkodër nga Sllovenia^{107[109]} sëbashku me shtatë anije te ngarkuara me ushqime dhe arme,^{108[110]} per te *ndihmuar* Pashën shkodran që të riçlironte Malin e Zi.^{109[111]}

Kara Mahmudi që kishte planifikuar të çlironte Malin e Zi prej kohësh nga duart e *vladikes*, vendosi që të shkoj përpara me planet e tij në verë të 1796. Perpara çlirimit të *Karadagut* ai e paralajmëroi *vladikën* Pjetër Njegosh të rrinte jashtë konfliktit. Por *vladika*, si shërbëtor i bindur rus që ishte veproi ndryshe dhe mobilizoi fiset e egra malazeze kundër Pashës shqiptar. Gjurrulldia pan-kristiane që ai lëshoi kundër Pashës u përkrah edhe nga fiset katolike shqiptare të Malësisë së Shkodrës (Malësia e Madhe), Kuçit, Piprit dhe Palabardhit. Venediku, Rusia dhe Austria qe e kishin halë në sy Kara Mahmudin dhe planet franceze, ndërhyne haptazi në konflikt duke nxitur dhe armatosur fiset malësore të *rajave* katolik dhe ortodoks kundër Pashës musliman. Me mbështetjen franceze te siguruar, Kara Mahmudi sulmoi Malin e Zi në Korrik të 1796. Trupat shqiptare që numeronin 20.000 ushtarë sulmuan Malin e Zi në mënyrën e njohur shqiptare, duke u ndarë në tre divizione. Divizioni i parë sulmues i ushtrisë shqiptare komandohej nga Kara Mahmud Pasha, i vellai Ibrahim Pasha, Osman Pashë Kavaja, Hasan Pashë Tirana, Abdyl Bej Guçia dhe Jusuf Bej Dibra. Nipi i Pashës, Mehmet Pasha, Ahmet Pashë Elbasani dhe Hasan Bej Hoti, komandonin divizionin e dytë. Ndersa Osman Pashë Nikshiqi, Kapedan Selim Nikshiqi dhe Kapedan Murat Kolashini komandonin të tretin. Fiset malazeze u udhëhoqën në këtë rrebelim nga *vladika* Pjetër Njegoshi dhe Joko Radoniqi.^{110[112]}

Sulmi i parë i shqiptarëve kundër *Karadagut* nuk prodhoi rezultatet e pritura dhe ata nuk mundën që të hynë në Cetinje si në 1785. Këtë herë, fiset *rajane* malazezeve ishin armatosur dhe barrikaduar më mirë se më parë nga protektorët e tyre rusë dhe austriakë. Si rezultat shqiptarët pësuan shumë humbje dhe u detyruan të tërhiqen për në Shkodër. Por Bualli i Shkodrës, siç Kara Mahmudi e quante veten e tij, nuk mundi ti lejojë *rajat* e tij të shkonin pa u ndërhshkuar. Për këtë ai organizoi një sulm të dytë

^{106[108]} G. Casetllan, *Histories des Ballkans*, Paris, 1991 (Alb. translation), fq. 224

^{107[109]} Ibid, fq. 224

^{108[110]} S. Pollo & A. Puto, *citet*, fq. 98

^{109[111]} S. Naci, fq. 239

^{110[112]} Ibid, fq. 240

kundër Malit të Zi pas dy muajsh, në Shtator. Këtë herë ushtria shqiptare u nda në 4 divizione të cilat hynë thellë në Cërna Gora (Mal të Zi), deri në fshatin e Krushës.^{111[113]}

Ushtritë shqiptare arritën në brigjet e lumit Morava në 8 Shtator të 1796 ku u ballafaquan me malazezët që rrinin në anën tjetër të lumit. Edhe pse u munduan që ti ndjekin malazezët, ata nuk patën sukses. Lufta e trupave shqiptare vazhdoi kundër malazezëve deri në 22 Shtator 1796 kur luftimet kaluan në Piper. Të ndarë në katër kollona, ata sulmuan malazezët duke brohoritur slloganet e zakonshme me *tekbire* të shqiptarëve. Por *rajat*, që e njihnin më mirë fushëbetejën e tyre arritën ti fusin shqiptarët në kurth, duke bërë sikur po largoheshin nga beteja. Pasiqë i rrethuan, ata i goditën shqiptarët për rreth 4 orë^{112[114]} në një betejë që vazhdoi për jetë a vdekje.

Kontigjenti i vogël i Kara Mahmudit që e kuptoi kurthin ku kishte rënë u terhoq në fshatin e Piperit. Aty ata pritën perforcime nga Ibrahim Pashë Bushati. Por ai nuk erdhi në kohë.^{113[115]} Të rrethuar në mes të kurthit armik vetëm pak ushtarë të Pashës arriten që të thyenin rrethimin malazez. Ndërsa Kara Mahmudi sëbashku me komandantët e tij më të virtytshëm, u tërhoq në një kishë në lagjen e Palabardhëve. Aty të rrethuar siç ishin ata luftuan deri në vdekje. Kara Mahmudi ishte një nga ata shumë martirë shqiptarë që u kthye në *shehid* në këtë fund Shtatori 1796 / Rabi'ul A'ual 1211. Por përpara se të vdiste ai mendohet të ketë vrarë rreth 32 malazezë.^{114[116]}

Rajat malazeze arritën ta vrasin Buallin e Shkodrës pas luftimesh të përgjakshme. Pasiqë ai dhe usharet e tij me besnik kishin vdekur, malazezët u hodhen mbi trupin e pajetë të luanin *gegë* si hijena të uritura. Duke treguar instikte kanibaleske, vladika Pjetër I Njegosh nuk e trajtoi Pashën siç ai e pati trajtuar këtë në 1785. Por si kanibal i etur për kafka, ai ia këputi kokën Buallit shkodran dhe ia morri skalpin me vete.^{115[117]} Kjo ishte dhurata më e mirë që një *anthropofag* mund ti tregonte fisit të tij të egër. Për ta nderuar sektin e tij kanibalist dhe për ti përngjarë sadopak shenjtit ortodoks sllav, Ivan Groznit të Ruisë, vladika Petroviç e vendosi kokën e Kara Mahmudit në manastirin e Cetinjes.^{116[118]} Sir Gardner Wilkinson që vizitoi Cetinjen 50 vjet më vonë e pa kafkën e Pashës të ngulur në murin e “kalasë së turqve.”^{117[119]} Trupi i pajetë i *shehidit* shqiptar u varros në fshatin Krushë pranë Podgoricës, ndërsa skalpi i tij u ruajt nga malazezët në muzeun e Cetinjes deri në fillim të Luftës së Parë Botërore.^{118[120]} Në Palabardh të Piperit, sëbashku me Kara Mahmudin vdiqën edhe katër oficerë francezë. Ndërsa francezët nën Bonapartin po i sillnin Evropës vlerat e *Liberté, Égalité, Fraternité-së*, aleatët e tyre shqiptar me në krye Buallin shkodran, ishin në luftë me xhepat më të errët të kanibalizmit kokëngrënës sllav të Evropës.

Tekstet e prezentuara domosdoshmërisht nuk përfaqësojnë politikën e redaksisë të Dielli.net!

dielli@dielli.net

^{111[113]} Ibid, fq. 241

^{112[114]} Ibid, fq. 241

^{113[115]} N. Nikaj, fq. 123

^{114[116]} N. Nikaj, fq. 124

^{115[117]} W. Miller, *The Balkans*, fq. 410

^{116[118]} Edvin Jacques: *The Albanians, an ethnic history from prehistoric times to the present*, McFarland & Company, 1994, fq. 252

^{117[119]} W. Miller, *The Balkans*, fq. 410

^{118[120]} H. Bushati, Shkodra... (vol II), fq. 464

